

Жахи радянських таборів: у столиці готують книгу про історію нескорених українців

14 ЖОВТНЯ 2022,

МАРІЯ КАТАЄВА

Свідомі українці часто ставали жертвами режиму. Фото ілюстративне з відкритих джерел

Опубліковано: Жахи радянських таборів: у столиці готують книгу про історію нескорених українців // Вечірній Київ. – 2022. – 14 жовтня: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/72730/>

Вечірній Київ

Частка наших співвітчизників, що перебували у сталінських ГУЛАГах, складала від 1/5 до третини ув'язнених. Серед засуджених чимало було й воїнів УПА, борців за свободу України.

14 жовтня ми відзначаємо День захисників та захисниць України, День Українського козацтва, свято Покрови Пресвятої Богородиці та День створення УПА. Цього дня Українській повстанській армії виповнюється 80 років.

Дмитро Синиця народився у сталінському таборі.

До ювілею створення УПА Саміт-книга видасть книгу Дмитра Синиці «Сяйво Воркути». Дмитро Дмитрович народився у сталінському таборі, у родині ув'язнених воїнів УПА. Свою документальну повість він присвятив батькам.

Події твору охоплюють досить короткий проміжок часу — з 29 грудня 1952 року до 6 березня 1953 року. В таборі для небезпечних ворогів радянської влади на Воркуті хочуть відправити політичних в'язнів, що схильні до бунту та проявів активної непокори, в інші табори. З яких вже не повертаються. 32 в'язні, що відібрані для конвойного етапування, розуміючи куди їх відправляють, вдаються до мовчазного спротиву. У повісті змальовуються 68 днів життя головного героя, політичного в'язня, який пішов на протистояння з системою тиранії, не маючи жодного шансу на виживання. Ці дні у воркутинському таборі змінили не тільки життя всіх персонажів, а й в реальності вплинули на шлях розвитку багатьох народів, що населяли Радянський Союз. Повість «Сяйво Воркути» написана в жанрі, який автор назвав новели-хроніки власної уяви.

Історик Павло Гай-Нижник. Фото: фб-сторінка Павла Гая-Нижника

Вступну статтю до твору Дмитра Синиці написав **доктор історичних наук Павло Гай-Нижник**. Він розповів «Вечірньому Києву» про цю систему покарань та як на неї вплинуло воркутинське повстання.

Як взагалі з'явилися такі табори?

У 1918-1920 роках, коли більшовики встановлювали свою диктатуру, вони створили систему концентраційних таборів. Під час Першої світової війни була практика тримати військовополонених в таборах, щоб вони не блукали в полоні в тилу воюючої армії. Більшовики вирішили зробити такі табори для всіх невдоволених новою владою. Цими концтаборами керувала ВЧК-ОГПУ, в майбутньому НКВС-КДБ. У 1934 році на їх базі створили систему виправно-трудова таборів, де каралися як злочинці, так і звичайні люди, які не влаштовували радянську владу. Вони повинні були примусовою безкоштовною працею спокутувати свій гріх перед комунізмом. Назва ГУЛАГ походить як аббревіатура від «Главное управление исправительно-трудова лагерей, трудова поселений и мест заключения». Ця система існувала з 1934 по 1956 роки.

У жахливих умовах таборів в'язнів використовували як безплатну робочу силу.

Скільки українців пройшло через табори?

Загалом через радянські табори і колонії від 1929 по 1953 роки пройшли 18 млн людей, а разом з військовополоненими, «спецпоселенцями», засланцями — 28,7 мільйона осіб-в'язнів ГУЛАГу. Але цифра не остаточна, бо багато справ ліквідували. В різні роки українці становили більшість — від п'ятої частини до третини ув'язнених, особливо за політичними статтями. Було й багато розстріляних.

У повісті розповідається про супротив в'язнів у Воркуті. Як це було?

Воркутинський табір, або Воркутлаг — один з найбільш згубних радянських концтаборів, розташованих за Полярним колом. Його заснували на початку 1930-х. Політичні в'язні були найзручнішою безплатною силою. Основним завданням Воркутлага було будівництво та обслуговування вугільних шахт. У 1943 році при Воркутинському та ще кількох таборах організували відділення каторжних робіт. Каторжників використовували на найважчих фізичних роботах.

До каторжних робіт, як правило, засуджувалися й учасники національно-визвольних рухів (УПА та польської Армії Крайової), що боролися з німецькими та російсько-радянськими окупантами. Каторжні та особливі табори відрізнялися надзвичайно суворим режимом. Ув'язнені жили в нелюдських умовах праці, над ними знущалася охорона.

У 1942 році в'язні Воркутлагу думали, що режим «посиплеться», зробили відчайдушну спробу захопити зброю. Перебили охоронців і намагалися втекти. Направилися до фінського кордону. Їх оточили та розстріляли. А у 1953 році в'язні не захоплювали зброю, не робили заколоту. Вони оголосили страйк через нестерпну працю і знуцання, адже багато людей просто не доживали до кінця

строку, вмирили від хвороб. В цей час помер Сталін, почалася перша хвиля звільнення в'язнів. Але на каторжан ця постанова не поширювалася. Тоді переважно українці та балтійці вирішили зробити великий страйк, саботаж. Щоб ніхто не виходив на роботу. Найвибуховішим було 10-те відділення воркутинського Речлагу. Саме у ньому утримувалися націоналісти і патріоти різних національностей, що ще нещодавно були учасниками збройної національно-визвольної боротьби своїх народів, зокрема вояки УПА, бойовики та підпільники ОУН.

Аби убезпечитись від звинувачень у буржуазності, страйкарі розвісили великі плакати — «Слава Берії», «Слава Маленкову», «Слава соціалізму». Вимагали перемовин з представником ЦК КПРС. Основними вимогами були перегляд умов праці, відміна каторги та перегляд їх особових справ. Цей страйк жорстоко придушили. Охоронці табору називали це потім повстанням, щоб виправдати масовий розстріл незброєних людей. В певному сенсі це і було повстанням — повстанням духу людського проти нелюдського життя.

Зрештою страйк мав вплив — каторгу скасували, умови праці змінили, в'язням дозволили листуватися. У 1960 році офіційно ліквідували ГУЛАГ, хоча у зміненому вигляді ця система існувала до 1990-х.

Воркутлаг був одним із найбільших таборів радянського союзу. Фото з відкритих джерел

Чи присутні ці історії в інформаційному просторі, чи багато є видань для широкого кола читачів?

Зараз «мода» на такі дослідження минула, тому що росія знову закрила архіви. Вийшли «Архіпелаг ГУЛАГ», те, що писали дисиденти. Але зараз і їм не дають писати в сучасній росії. А люди старшого віку, які мали цей досвід, майже відійшли.

Дослідження актуально відновити — не лише для історичної пам'яті, а й для розуміння жаху тоталітарної системи.

В Україні видавали дуже мало спогадів про табори. Чимало українців не вижили, іншим додавали термін, бо вони становили небезпеку для тоталітарного режиму. Їх не звільняли або робили невиїзними з тих регіонів. Старі, покалічені, колишні в'язні поверталися додому вже після 1990-х. І просто насолоджувалися тим, що повернулися. Як правило, у нас виходили передруковані діаспорні книжки про наших дисидентів. А також наукові розвідки, статті про повстання, в яких брали участь українці. Вони були «мотором» спротиву, в основному це бійці УПА. Однак цей ракурс обмежує весь спектр бачення проблеми. Потрібно дивитися ширше і глибше на це явище колоній, таборів, ГУЛАГу, що це впливає і на інші нації.

Чому важливо підіймати цю тему, щоб люди знали та пам'ятали про таку трагічну сторінку історії?

Сьогодні інформації про табори та радянську систему утримань замало. Нове покоління часто не знає і не має уявлення, що таке радянський союз. Може помилково вважати, що в ті часи була соціальна справедливість. Крім того, росія фактично відновилася в такому самому вигляді. Ми бачимо концтабори, фільтраційні табори щодо українців. Політичні статті, які караються як кримінальні, щоб приборкати не лише своїх громадян, а й наших захоплених. Фактично путінська росія зараз копіює сталінські табори. І вся російська федерація — це великий табір ув'язнених, з наглядачами-губернаторами та центром в Кремлі. Для нас важливо це показати. Щоб прочитали та знали правду й іноземці. І донести це до самих росіян: таке вже було і вони знали про це. Бо зараз вони зашорені чи залякані. Також це застереження нам, щоб ми під мотивами воєнного часу не скотилися до подібної системи.

При висвітленні такої теми важливо подавати наукові матеріали. Спогади суб'єктивні, в них можуть бути перекручені факти. Але водночас художній виклад на базі спогадів емоційніший, що важко досягти професійному вченому. У книзі «Сяйво Воркути» поєднання науковості та документальної повісті дає подвійний ефект.

Марія КАТАЄВА, «Вечірній Київ»
